

ЛАТЕНТНА СТРУКТУРА НА ОПИСАНИЕТО НА ЛИЧНОСТТА ЧРЕЗ БЪЛГАРСКИ ЛИЧНОСТОВИ ДЕСКРИПТОРИ

Валери Тодоров*

Въз основа на списък от 1608 български личностови дескриптори и техните психометрични показатели (Герганов и Тодоров, 2000) е съставен представителен списък от 172 личностови прилагателни. Чрез тези прилагателни са събрани два типа личностови оценки – на себе си ($n = 269$) и на друг ($n = 3 \times 60$). Двете извадки са подложени на факторен анализ по метода на главните компоненти и варианс ротация. При оценки на себе си са извлечени от 5 до 11 главни компонента. При оценки на друг – от 5 до 9 главни компонента. Съдържанието на петфакторните решения има силно сходство с т.нар. Големи пет личностови фактора. Факторен анализ от втори ред на факторите от 11- и 9-факторните решения също води до аналогични на Големите пет факторни решения.

Структурата на личностовото описание е обект на голям брой изследвания през последните няколко десетилетия. Като цяло се утвърждава идеята, че описанието на личността може да бъде сведено до пет, плюс–минус две, най-обща дименсии. Най-голям брой потвърждения намира петфакторното решение, получено за първи път от Фиск (Fiske, 1949) чрез факторен анализ на данни от личностови оценки. При това Фиск използва вариант на същия набор от оценъчни скали, които няколко години по-рано използва Кетел (Cattell, Eber, & Tsujioka, 1970), за да получи 16-факторно решение. Откритието на Fiske става широко известно след неговите успешна репликации от Tupes & Cristal (1958, 1961), и преди всичко от Norman (1963), който дава наименованията на петте личностови фактора (така наречените *Големи пет*), с които те са известни и до днес: *Енергия или Екстроверсия (Surgency Extroversion)*, *Благосклонност или Дружелюбие (Agreeableness)*,

---

* Валери Тодоров – Министерство на отбраната.
Адрес за контакти: valery.todorov@gmail.com

Съзнателност (Conscientiousness), Емоционална стабилност (Emotional Stability) и Интелект или Отвореност към опита (Intellect, Openness to experience).

Енергия или Екстроверсия съответства на склонността човек да се отнася с устрем и енергия към онези обстоятелства в живота, които в по-голямата си част са от междуличностно естество, да защитава решително своята гледна точка, да влага ентузиазъм в различните дейности, с които се захваща. Противоположният полюс на този фактор отговаря на склонност към усамотяване, затваряне в себе си, подчинение и бездействие.

Благосклонност или Дружелюбие съответства на нагласата човек да създава приятелски взаимоотношения, отношения на доверие, взаимна подкрепа, да се грижи за другите, да помага, да е в положителна хармония с другите, да сътрудничи. На противоположния полюс е налице обща нагласа за преследване на собствените интереси, дори за сметка на тези на другите, склонност към егоизъм, която може да премине в цинизъм и враждебност.

Съзнателността съответства на склонността човек да се опитва да прави нещата по най-добрия начин и да спазва ангажиментите си. Това измерение отразява различни способности за саморегулация с цел изпълнение на ангажиментите, поети към другите (като надеждност, отговорност, точност, старателност) и за осъществяване на собствените цели (като способност да мобилизираш и управляваш енергията си за постигане на собствените си цели, постоянство и упоритост). На противоположния полюс са склонност към апатия, небрежност, неточност, освобождаване от ангажименти, отлагане, отказ.

Емоционалната стабилност (противоположна на *Невротизъм*) се отнася до това в каква степен човек е в състояние да се справя с трудностите, да управлява негативните емоции, да остава уравновесен в условия на стрес, несигурност и опасност.

Интелект или Отвореност към опита или Отвореност на ума се проявява в откритост към идеите и ценностите на другите, а също и към онези идеи и ценности, които са в страни от общоприетия начин на мислене и действие, в интерес и любопитство към изкуството, познанията, новото, необичайното. В противовес са склонността да се защитават традициите и условностите, безпокойството от промяната, мнителността по отношение на различното.

Изследванията на структурата на описанието на личността се провеждат в рамките на така наречения психолексикален подход. От своя страна, той се основава на формулирана за пръв път от Френсис Галтон (Galton, 1884; цит. по Goldberg, 1990) *фундаментална психолексикална хипотеза* или *хипотеза на езиковата седиментация*, в рамките на която са насочени усилията на учени като Клагес (Klages, 1926; 1932), Олпорт (Allport, 1937), Кетел (Cattell, 1943), Норман (Norman, 1963) и Голберг (Golberg, 1982). Според нея „*по-важните и социално значими в живота на хората индивидуални различия са кодирани в естествените езици: колкото по-важни са тези различия, толкова по-вероятно е те да бъдат изразени чрез отделни думи*“ (John, Angleitner, & Ostendorf, 1988, стр. 174). От тази